

МОВНИЙ ТА МОВЛЕННЄВИЙ МАТЕРІАЛ У ЙОГО СТРУКТУРНІЙ ТА СТИЛІСТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

УДК 811.11–26:82–312.9

Александрук І. В.,

Рівненський інститут слов'язнавства Київського славістичного університету

ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗИ (на матеріалі творів сучасних американських та британських авторів)

У статті розглядаються запозичення, які були виявлені у творах жанру фентезі. Створюючи новий можливий світ, письменник намагається назвати всі його складові елементи. Запозичення нового слова викликане відсутністю мовного засобу для номінації нового явища, прагненням концептуалізувати в новій формі вже відомий зміст.

Ключові слова: запозичення, неологізм, категоризація, можливий світ.

В статье рассматриваются заимствования, найденные в произведениях жанра фэнтези. Создавая новый возможный мир, писатель старается назвать все его составляющие элементы. Заимствование нового слова вызвано отсутствием языкового средства для номинации нового явления, стремлением концептуализировать в новой форме уже известный смысл.

Keywords: заимствования, неологизм, категоризация, возможный мир.

This article deals with loan words found in the texts of the fantasy genre. Creating a new possible world, the writer tries to name all its components. Borrowing of a new word happens due to the absence of a language means for naming a new phenomenon, aiming at conceptualizing in a new form already known content.

Ключевые слова: loan words, neologism, categorization, possible world.

Проблема вивчення мовних контактів є актуальною на сучасному етапі розвитку суспільства (А.Д. Белова, А.А. Леонтьев, Г.Г. Почепцов, Б.Д. Паригін, Т.С. Самохіна, С.Г. Тер-Минасова, В.П. Фурманова, М. Guirdham, А. Halliday, М. Heide, S. C. Herring, Ch. Jourdan, J. Kullman, J. Lambert, M.W. Lustig). Жодну мову світу не можна назвати автохтонною, а науково-технічний прогрес, міжкультурні контакти, міжнародна комунікація сприяють активному мовному обміну, що і обумовлює **актуальність** нашого дослідження. **Метою** дослідження є комплексний аналіз запозичень творів жанру фентезі сучасних американських та британських авторів. **Об'єктом** дослідження є запозичення, які були виявлені у творах жанру фентезі. **Предметом** дослідження є лінгвокогнітивні, семантичні та структурні аспекти запозичень фентезійних творів сучасних американських та британських письменників. **Матеріал** дослідження становлять 4155 одиниць, відібраних методом суцільної вибірки із 46 творів жанру фентезі американських та британських авторів к. ХХ – п. ХХІ ст. (період з 1977 по 2008 рр.) загальним обсягом 20106 стор. **Наукова новизна** дослідження полягає у вивченні питань концептуалізації, категоризації та перекатегоризації у зв'язку з особливостями появи нових слів та запозичень з інших мов.

Результатом мовних контактів є лексичні запозичення. Запозичення нової лексики викликано необхідністю номінації нових реалій чи понять, які виникли як наслідок знайомства носія певної мови із традиціями, звичаями, культурою, історією, географією та суспільно-політичним життям інших народів. Запозичення номінативних одиниць викликані відсутністю мовного засобу для номінації нового змісту відомого явища чи поняття; прагненням концептуалізувати в новій формі вже відомий зміст, який традиційно реалізується за допомогою мовних засобів описово; необхідністю деталізації та уточнення існуючих у мові найменувань; для номінації певної реалії можливого світу фентезійного твору, яка немає аналогів у реальному світі.

У матеріалі нашого дослідження представлені запозичення, які вживаються для номінації реалій можливого світу, описаних у творах жанру фентезі. Так автор заповнює номінативну лакуну, що виникає при створенні можливої картини фентезійного світу. Крім того, використання готових мовних одиниць є одним із проявів дії економії мовних зусиль. Запозичення з інших мов світу представлені запозиченнями, значення, вимова та написання яких залишаються без змін або є зміненими.

Наприклад, американський письменник Т. Брукс у своєму романі *The Sword of Shannara* називає територію, яку відвідав чарівник Алланон, *the Anar: Allanon – the man who had been everywhere from the darkest havens of the Anar to the forbidden heights of the Charnal Mountains* [4]. Перською *anar* означає фрукт “гранат” [7]. У наведеному прикладі відбувся процес перекатегоризації, коли назва фрукту з категорії фруктів перейшла в категорію власної назви географічного об'єкта можливого світу, території чарівного світу.

Дж.К. Роулінг вживає слово *Tarantallegra* на позначення закляття, дія якого спрямована на те, щоб змусити людину швидко танцювати: *'Tarantallegra!' he shouted, his wand pointing at Neville, whose legs went immediately into a kind of frenzied tap-dance, unbalancing him and causing him to fall to the floor again* [18]. Лексична інновація *Tarantallegra* < *tarantella* + *allegro* є зрощенням, яке у структурному відношенні представляє собою часткове накладання двох слів у місці з'єднання. В італійській слово *tarantella* – це назва народного танцю [2, с. 278], а *allegro* означає “веселий, радісний” [2, с. 13]. Значення інновації випливає із значення її безпосередніх складників, підтвердженням якого виступає контекст.

Marchesa – власне ім'я чарівниці в романі Т. Пратчетта *Color of Magic*:

My name is Marchesa, and I am a wizard of the fifth level [15]. Лексична одиниця є запозиченням з італійської, де має значення “титул жінки, який прирівнюється до титулу маркізи” [2, с. 155]. У цьому прикладі відбувся процес персоніфікації, перехід з категорії загальних назв у категорію власного імені представника чарівного світу.

У циклі романів про Гаррі Поттера *boomslang* – створіння, шкіра якого використовується для приготування магичних напоїв: *Hermione had taken the boomslang skin back in their second year – they had needed it for the Polyjuice Potion – and while Snape had suspected Harry at the time, he had never been able to prove it* [17]. Лексична одиниця *boomslang* потрапила в англійську з мови африкаансу. В свою чергу, вона була запозичена з нідерландської, де вживається на позначення виду змій, що живуть на деревах. До складу слова *boomslang* входять два повнозначні слова *boom*, що має значення “дерево” та *slang* – “змія” [11].

Дія закляття *Alohomora* спрямована на відмикання будь-яких зачинених об’єктів: *‘Alohomora!’ The door swung open and she led the way inside, keeping a firm grasp on Gilderoy’s arm* [16]. Ця лексична одиниця походить від сікунду – форми гадання, що використовується малагасі, корінним населенням Мадагаскару. Первинне значення лексичної одиниці – “відкривати, розкривати, передбачати майбутнє” [11]. Текстова дефініція репрезентує значення інновації “відкривати будь-які об’єкти”. Отже, запозичена лексична одиниця позначає реалію магичного світу, замовляння.

Неологічна одиниця *Nagini* – власна назва змії в романі Дж. К. Роулінг:

Where is Nagini?’ said the cold voice. Something was slithering toward him along the dark corridor floor, and as it drew nearer to the sliver of firelight, he realized with a thrill of terror that it was a gigantic snake, at least twelve feet long [17]. Ця лексема запозичена з мови санскриту, де слово *naga* має значення “змія” [7; 12]. Так назва тварини перейшла з категорії загальних назв у категорію власного імені тварини можливого світу. В індуській міфології *Nagini* позначає жіночу частину божества, що з’являється у вигляді великої змії [6, с. 730].

Прикладом запозичення з мови гінді є лексичні одиниці *Patil* та *Padma*. У романі про Гаррі Поттера *Patil Padma* – власне ім’я учениці школи магії: *Patil Padma didn’t look too enthusiastic about having Ron as a partner, though; her dark eyes lingered on the frayed neck and sleeves of his dress robes as she looked him up and down* [17]. *Padma* – назва річки, яка протікає по території Індії. Зауважимо, що згідно з міфологічними віруваннями, у цій річці живе богиня, на честь якої річка отримала свою назву [6, с. 798]. Так слово з категорії власних назв географічних об’єктів реального світу перейшло в категорію власного імені людини можливого світу. У мові гінді слово *patil* має значення “титул” [11]. Іншомовне слово перейшло з категорії загальних назв у категорію власного імені людини можливого світу, тобто відбувся процес персоніфікації.

У романі *Dragon Moon* описано острів, що має назву *Caya DelaSangre: Surrounded by salt water on all sides, our small island – Caya DelaSangre, as my family calls it, or Blood Key* [22]. Неологізм складається із двох повнозначних слів португальської мови *sangre* та *caya*, а також артикля *del*. Португальською *caya* означає “острів або ключ”, а *sangre* – “кров” [11]. Значення лексичної інновації стає зрозумілим зі значення її безпосередніх складників, що підтверджується контекстом. Зауважимо, що у своєму творі письменник сам дає переклад інновації – *Blood Key* – “Ключ Крові”.

Коли чарівник вимовляє закляття *Aguamenti*, із чарівної палички починає бити фонтан води: *Aguamenti! A jet of water flew out of the umbrella tip. Harry raised his wand arm; he and Hadrid poured water on the house* [19]. До складу лексичної одиниці входять іспанське слово *agua* – “вода” та латинське слово *mentis* – “думка” [11]. Отже, нове слово вживається на позначення замовляння, значення якого стає зрозумілим із контексту та значення його складників.

Vampire Lestat – ім’я головного героя циклу *Vampire Chronicles* американської письменниці Е. Райс: *The actors didn’t know about my family, and in favor of the very simple Lestat de Valois, which meant nothing actually, I’d dropped my real name, de Lioncourt* [21]. Перший роман цього циклу вийшов у 1976 році, а процес написання триває і до сьогодні. За однією із версій, ім’я походить від старофранцузького слова *l’estat*, що означає “статус, стан”. Даючи персонажу таке ім’я, письменниця, можливо, мала на увазі той факт, що Лестат втратив свій людський статус після зустрічі з вампіром. Згідно з версією самої письменниці, назва виникла від імені її чоловіка – *Stan*, який надихнув Е. Райс на створення першого роману про вампірів, та її захоплення французькою мовою [3].

Т. Брукс у романі *The Elf Queen of Shannara* називає духів смерті *Mord-Wraiths: Their small, black forms crawled about the floor of the silent chamber, their spineless frames bent and shattered with the terrible, wrenching power their Master wielded over them. Even walking would have been redemption in their existence. They were mindless wraiths, kept only to serve the one who held them enslaved. Piles of dust marked the end of the Mord-Wraiths trapped there, and all that remained of what they had been was a whisper of memory scaled away by the walls* [4, с. 203]. До складу інновації входить німецьке слово *mord* “смерть” [366, с. 109] та англійське слово *wraith* – “дух смерті” [8, с. 390]. Згідно з віруваннями, які панують в англійському фольклорі, дух смерті з’являвся до чи після смерті людини [6, с. 1106]. Отже, значення нового слова стає зрозумілим із значення його складників та контексту.

Лексема *mord* (“смерть”) [1, с. 109] є частиною складного слова *Mord-Sith* у романах американського письменника Т. Гудкайнда. Крім запозиченого слова, до лексичної інновації входить староанглійський іменник *sith* – “подорож, доля, смерть” [13]. Письменник вживає інновацію для номінації професії людини магичного світу. Специфіка цієї професії полягає в тому, що людина має катувати і вбивати інших: *A Mord-Sith must know her Agiel better than she knows herself. My first trainer had trained me since I was twelve. There is no way I could ever live up to his cruelty, or his ability to keep a person on the cusp between life and death. He trained me until I was eighteen, when I killed him. For that, I was punished with the Agiel every day for the next two years. The very same one I use on you was the one used to train me. It was presented to me when I was proclaimed Mord-Sith. I live for nothing else but to use it* [10].

The Wyrnberg – назва гір у романі *Color of Magic* Т. Пратчетта: *It was called the Wyrnberg and it rose almost one half of a mile above the green valley; a mountain huge, grey and upside down* [15]. До складу неологічної одиниці вхо-

дить староанглійське слово *wurm*, що має значення “змій, дракон” [13], та німецьке слово *berg* – “гора” [1, с. 236].

У романі про Гаррі Поттера один із злих чарівників має прізвище *Grindelwald*: *They say 'For the Greater Good' was even carved over the entrance to Nurmengard.* “*What's Nurmengard?*” “*The prison Grindelwald had built to hold his opponents. He ended up in there himself, once Dumbledore had caught him* [20, с. 294]. До складу прізвища *Grindelwald* входять два повнозначні слова англійської та німецької мов, виражені іменниками. *Grindel* – тролоподібний монстр із англо-саксонського епічного твору “Беовульф” [17; 8], а друге слово, *wald*, є запозиченням з німецької та має значення – “ліс” [1, с. 567]. Зауважимо, що *Grindelwald* – це також відомий швейцарський курорт у центральній частині країни [8]. Отже, відбувся процес перекатегоризації, коли слово з категорії власної назви географічного об’єкта перейшло в категорію власного імені людини можливого світу.

Неологізм *Metamorphmagus* < *meta* + *morph* + *magus* вживається для номінації чарівника, що має вроджену здатність змінювати свій зовнішній вигляд (колір волосся, розмір, форму частин тіла та ін.): *'I'm a Metamorphmagus,' she said, 'It means I can change my appearance at will,' she added, spotting Harry's puzzled expression in the mirror behind her. 'I was born one* [18]. Неологізм створений за структурною моделлю *meta + N1 + N2 = N*. Префікс *meta* має конотаційне значення “зміна”. Грецькою слово *morph* означає “форма, вигляд”, а *magus* – “людина” [9].

Homorphus Charm – закляття, яке стримує процес перетворення людини на перевертня: *I put my wand to his throat – I then screwed up my remaining strength and performed the immensely complex Homorphus Charm – he let out a piteous moan – go on, Harry – higher than that – good – the fur vanished – the fangs shrank – and he turned back into a man* [16]. До складу слова *Homorphus* < *homo* + *morph* + *us* входять два грецьких слова *homo* – “той самий” та *morph*, що має значення “форма, вигляд” [9], а також латинський суфікс – *us* [14, с. 2108]. Цю інновацію утворено за моделлю контамінації, в якій кінець другого слова накладається на початок першого.

У нашому матеріалі представлені запозичення з латинської мови, які не зазнали змін у написанні та вимові, а також не змінили свого первинного значення, що підтверджується контекстуально. До таких слів належать:

Oppugno (“нападати” [14, с. 1258]) – закляття, яке змушує щось нападати на жертву: *Oppugno! Came ashrick from the doorway. Harry spun to see Hermione pointing at Ron, her expression wild: the little flock of birds was speeding like a hail of fat golden bullets towards Ron? Who yelped and covered his face with hands* [19];

Diffindo (“звільнятися” [14, с. 541]) – закляття, яке допомагає звільнитися від мотузок: *'Diffindo!' yelled Harry, trying to sever the feelers wrapping themselves tightly around Ron before his eyes, but they would not break. Ron fell over, still thrashing against his bonds* [18];

Duro (“твердіти” [14, с. 582]) – закляття, що перетворює предмети на камінь: *Duro! Cried Hermione, pointing her wand at tapestry and there were two loud, sickening crunches as the tapestry turned to stone and the Death Eaters pursuing them crumpled against it* [20, с. 517];

Accio (“збирати” [14, с. 21]) – закляття, яке допомагає зібрати різні речі: *Harry pointed his wand at the bullfrog that had been hopping hopefully towards the other side of the table – 'Accio!' – and it zoomed gloomily back into his hand* (GF);

Defodio (“копати” [14, с. 502]) – закляття, що допомагає копати чи створювати прохід: *Defodio! She was helping the dragon to enlarge the passageway? Carving out the ceiling as it struggled upwards* [20, с. 437]. У всіх дієсловах латинської мови присутній суфікс –о, який додається до дієслів для утворення наказового способу другої особи однини [14, с. 576]. Іншомовні лексичні одиниці запозичені для номінації реалій можливого світу, зокрема, магичних замовлянь.

Закляття *serpensortia* викликає появу змії: *“Serpensortia!” The end of his wand exploded. Harry watched, aghast, as a long black snake shot out of it, fell heavily onto the floor between them, and raised itself, ready to strike* [16]. Лексична інновація *serpensortia* < *serpens* + *ortir* + *ia* складається із латинського іменника *serpens* – “змія”, дієприкметника минулого часу *ortir*, що має значення “той, що ожив” та суфікса –іа. У латинській мові суфікс –іа вживається для утворення іменників, що позначають абстрактні поняття. Другий елемент складного слова, *sortir*, може бути також запозиченням із старофранцузької, де має значення “з’являтися” [11]. Отже, значення інновації можна зрозуміти зі значення її складників та контексту.

До складу неологічної одиниці *colloportus* входять частина латинського дієслова *colligo*, що має значення “зв’язувати разом” та іменник *portus* – “двері” [11]. У циклі про пригоди Гаррі Поттера закляття *Colloportus* допомагає забарикадувати вхід: *'Colloportus!' gasped Hermione and the door sealed itself with an odd squelching noise* [18].

Неологічна одиниця *Avada Kedavra* є запозиченням з арамейської, де “*adhadda kedhabhra*” має значення “нехай річ буде знищена” [11]. У нереалістичному можливому світі Дж. К. Роулінг *Avada Kedavra* вживається на позначення закляття, що спричиняє смерть людини: *“Avada Kedavra!” A blast of green light blazed through Harry's eyelids, and he heard something heavy fall to the ground beside him; the pain in his scar reached such a pitch that he retched, and then it diminished; terrified of what he was about to see, he opened his stinging eyes* [18]. Таким чином, написання та вимова запозиченого слова зазнали змін, тобто відбувся процес асиміляції, але збереглося первинне значення одиниці.

Найменування явищ та об’єктів можливого світу за рахунок запозичень зумовлено особливостями цих об’єктів з урахуванням попереднього когнітивного досвіду, а також знань, які представлені у фентезійному тексті. Пізнання нових реалій супроводжується виділенням їх специфічних ознак, що визначають можливість включення об’єкта до певної категорії. Запозичені лексичні одиниці вживаються для номінації людини та магичних замовлянь можливого світу, а їхнє значення реалізується лише в конкретному контексті.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у продовженні досліджень процесів міжмовних та міжкультурних контактів, а також впливу англійської мови на процеси світової глобалізації.

Література:

1. Большой немецко-русский словарь : В 3 т. Т. 2. / [авт.сост. Е. И. Лепинг, Н. И. Филиева, М. Я. Цвиллинг и др. : под общ. рук. О. И. Москальской.]. – М. : Рус. яз. – Медиа, 2004. – 680 с.
2. Словник : Італійсько-російський. Російсько-італійський : [посібник для загально-освіт. шк. та вищ. навч. закладів]. / [Уклад. О. В. Дмитрієв, Г. В. Степенко]. – К. : Ірпінь : ВТФ "Перун", 2002. – 576 с.
3. Behind the Name. The Etymology and History of First Names [Електронний ресурс] – Режим доступу до словника : <http://www.behindthename.com>
4. Brooks T. The Sword of Shannara [Електронний ресурс] / Terry Brooks. – 1977. – Режим доступу до роману : http://www.greylib.su/?category=englishengfan&altname=shannara_full_series
5. Brooks T. The Elf Queen of Shannara / Terry Brooks. – L. : Random House, 1992. – 402 с.
6. Coleman J. A. The Dictionary of Mythology : An A-Z of Themes, Legends and Heroes / J. A. Coleman. – L. : Arctaros, 2007. – 1128 p.
7. Dictionary.com [Електронний ресурс] – Режим доступу до словника : <http://dictionary.reference.com/>
8. A Dictionary of Englishfolklore / [ed. by J. Simpson, S. Roud]. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 411 p.
9. English–Geek Dictionary [Електронний ресурс] / – Режим доступу до словника : <http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/enggreek>
10. Goodkind T. Wizard's First Rule [Електронний ресурс] / Terry Goodkind. – 1994. – Режим доступу до роману : http://www.greylib.su/?category=englishengfan&altname=wizards_first_rule_sword_of_truth_book_1
11. Language Resources [Електронний ресурс] – Режим доступу до словника : <http://word2word.com>
12. The Occult and Unexplained Encyclopedia [Електронний ресурс] – Режим доступу до енциклопедії : <http://occultopedia.com/occult.htm>
13. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу до словника : <http://www.etymonline.com>
14. Oxford Latin – English Dictionary. – Oxford : The Clarendon Press, 1968. – 2126 p.
15. Pratchett T. Color of Magic [Електронний ресурс] / Terry Pratchett. – 1983. – Режим доступу до роману : http://www.greylib.su/?category=englishengfan&altname=the_color_of_magic
16. Rowling J. K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban [Електронний ресурс] / Joanne K. Rowling. – 1999. – Режим доступу до роману : http://www.greylib.su/?category=englishengkids&altname=ves_harri_potter_na_angliiskom_all_harry_potter_books46.
17. Rowling J. K. Harry Potter and the Goblet of Fire [Електронний ресурс] / Joanne K. Rowling. – 2000. – Режим доступу до роману : http://www.greylib.su/?category=englishengkids&altname=ves_harri_potter_na_angliiskom_all_harry_potter_books
18. Rowling J. K. Harry Potter and the Order of the Phoenix [Електронний ресурс] / Joanne K. Rowling. – 2003. – Режим доступу до роману : http://www.greylib.su/?category=englishengkids&altname=ves_harri_potter_na_angliiskom_all_harry_potter_books
19. Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince [Електронний ресурс] / Joanne K. Rowling. – 2005. – Режим доступу до роману : http://www.greylib.su/?category=englishengkids&altname=ves_harri_potter_na_angliiskom_all_harry_potter_books
20. Rowling J. K. Harry Potter and the Deathly Hallows / Joanne K. Rowling. – L. : Bloomsbury, 2007. – 607 p. 22.
21. Rice A. The Vampire Lestat [Електронний ресурс] / Anne Rice. – 1985. – Режим доступу до роману : http://www.greylib.su/?category=english-enghor&altname=the_vampire_lestat
22. Troop A. F. Dragon Moon [Електронний ресурс] / A. F. Troop. – 2003. – Режим доступу до роману : http://www.greylib.su/?category=english-engfan&altname=dragon_moon